

Sodarska terminologija v Zagradcu na Dolenjskem¹

Katja Šuštar

IZVLEČEK: Vsa, v slovarčku² zbrana narečna poimenovanja predvsem za sodarske izdelke in njihove sestavne dele, za orodje in nekatere pripomočke ter za posamezne faze v nastajanju sodarskih izdelkov, so v večini enobesedna, neprevzeta oz. slovanskega izvora, besednovrstno pa samostalniki ali glagoli in glagolske ali samostalniške besedne zveze.

ABSTRACT: All dialectal expressions, especially for cooper's products and their parts, listed in the vocabulary, but also for tools and implements, as well as for individual phases in barrel making, mainly consist of one word. The expressions are chiefly of Slovenian or Slavic origin, with nouns or verbs and verbal or nominal phrases prevailing.

0 UVOD

Govor vasi Zagradec je eden od osrednjih govorov dolenjskega narečja. Namen njegovega kratkega glasoslovnega in oblikoslovnega orisa je izpostaviti tako osrednjedolenjsko tipiko kot specifiko, hkrati pa (posredno) olajšati seznanjanje z narečnimi sodarskimi poimenovanji tega suhokranjskega področja, kjer je sodarstvo vedno živelo le kot dopolnilna dejavnost. Sklepni namen terminološke obravnave je bil v slovarčku zbrana sodarska poimenovanja analizirati s stališča njihove izrazne podobe (enobesednost, več kot enobesednost), ugotoviti, v kolikšni meri in iz katerih (tujih) jezikovnih sistemov so prevzeta, in jih besednovrstno opredeliti.

1 KRATEK ORIS GOVORA

1.1 GLASOSLOVJE

1.1.1 Naglas

Govor pozna dolge in kratke naglašene samoglasnike (kvantitetne opozicije). Naglas dolgih samoglasnikov je lahko rastoč ali padajoč, tj. intonacijski (tonemski), naglas kratkih samoglasnikov, ki so možni samo v zadnjih ali edinih be-

¹ Prispevek je skrajšano in nekoliko prirejeno diplomsko delo z istim naslovom, Ljubljana, Filozofska fakulteta, februar 2001, mentorica doc. dr. Vera Smole.

² Glej opombo 9.

sednih zlogih, pa je le dinamični (jakostni). To je akustičen, melodičen tonemski govor, tonski poteki so izraziti, ritem je pojoč.

Tretji naglasni umik oz. umik na prednaglasni polglasnik še ni izvršen; oksitoni tipa *meġla*, *če'ber*, *ste'ber* so ohranjeni.

1.1.2 Samoglasniki

1.1.2.1 Dolgi naglašeni samoglasniki

Sistem dolgih samoglasnikov je monoftongično-diftongičen.

i:	u:
ie	uo
e:i	o:u
ɛa:	o: + ə:r
a:	

Za /e:i/ ima govor ob zvočnikih lahko položajni različici [e:] (*tré:bux*, *dé:lat*; *fě:rtik*, *flè:ksarce*) ali [e:] (*vě:m*, *cě:u*). Deloma položajne, deloma pa proste so različice fonemov /ɛa:/ in /o:/, in sicer namesto /ɛa:/ se govori v vzglasju [e:] ali [a:] (*é:na*, *á:dən*), namesto /o:/ pa včasih ožji [ɔ:] ali [ɔ̃:], za /p/ pa najpogosteje [uo:] (*pó:su*, *kó:stej*; *šrǫ:ka*, *ǫ:gi*; *puó:l*, *atspuó:dej*, *spuǫ:dej*). Sporadično, predvsem ob ustničnikih, ima različico [ã:] tudi /a:/ (*atpá:da*, *bá:na*, *zamá:kjen*).

Primeri za posamezne samoglasnike in njihov izvor:

i:	< dolgega <i>i</i> ³ (<i>čěrní:na</i> , <i>klí:ne</i>); < v izposojenkah (<i>ští:fte</i> , <i>dí:le</i> , <i>rí:gəl</i>)
u:	< cirkumfektiranega <i>o</i> (<i>akù:l</i> , <i>lù:j</i> , <i>lępù:</i> , <i>kù:mej</i>); < dolgega <i>u</i> (<i>klú:ke</i> , <i>pabrú:šęn</i> , <i>nabú:xas</i> , <i>kù:xam</i> , <i>drù:ga</i>); < v izposojenkah (<i>ù:bəlče</i> , <i>zù:bla</i>)
ie	< dolgega <i>e</i> in <i>ę</i> (<i>upięt</i> , <i>patięgne</i>); < v izposojenkah (<i>šrięga</i> , <i>kiętna</i> , <i>čięšple</i>)
uo	< novoakutiranega <i>o</i> in dolgega <i>o</i> (<i>sùǫt</i> , <i>pasùǫda</i> , <i>prekruǫžəs</i>); < v izposojenkah (<i>štuǫkat</i> , <i>cùǫta</i>)
e:i	< dolgega <i>ě</i> (<i>lè:įs</i> , <i>sè:įka</i> , <i>lè:įtənce</i> , <i>issè:įkama</i> , <i>vé:įxa</i>)
ɛa:	< umično naglašenedga <i>e</i> (<i>cvęá:ke</i> , <i>tęá:klu</i> , <i>aptęá:sat</i> , <i>uzęá:me</i> , <i>padręá:ma</i>)
o:	< umično naglašenedga <i>o</i> (<i>dó:st</i> , <i>ró:čne</i>); < v izposojenkah (<i>šablò:na</i> , <i>špò:rxeta</i> , <i>kò:nus</i> , <i>trikò:t</i>)
a:	< dolgega <i>a</i> in dolgega polglasnika (<i>klá:dvam</i> , <i>udá:rt</i> , <i>ųsà:k dà:n</i>); < v izposojenkah (<i>axá:cije</i> , <i>žá:tlaxa</i> , <i>pašrà:jat</i>)
ə:r	< dolgega <i>r</i> (<i>vǫ:rx</i> , <i>sǫǫđ:rt</i> , <i>dǫ:rgneš</i> , <i>mǫ:rzla</i> , <i>abó:rjene</i> , <i>zatǫ:rga</i>)
o:u	< dolgega <i>r</i> (<i>stó:ųcema</i> , <i>dó:ųga</i> , <i>zató:ųče</i> , <i>tó:ųčeš</i> , <i>pò:ųn</i>)

³ Zaradi zgodnjih podaljšav skrajšanih staroakutiranih psl. dolgih in novoakutiranih kratkih samoglasnikov v nezadnjem besednem zlogu in njihovem razvojnem sovpadu – z izjemo pri *o* – jih v obravnavi ne ločujem.

1.1.2.2 Kratki samoglasniki

1.1.2.2.1 Kratki naglašeni samoglasniki

-j u
 e ə o
 a/a

- Primeri za posamezne samoglasnike in njihov izvor:
- j < kratkega 'i v izglasju (*u'sj, pərš'lj, 'bj*)
 - u < -'o (*d'nu, lax'ku*);
 < -'ił, -'ěł (*pa'mu, pər'bu; z'ru*)
 - e < 'e, 'e (*c'vek, pər'p'ne, ta'kle, d'le, ma'rd'e*);
 < 'a ob j (*zi'jet, d'jet, 'dej*);
 < 'a za r, l (*nab'ret, nak'let*)
 - o < 'o, 'q (*u'tor, pak'rou, reč'mo, sp'lox*)
 - ə < 'ə (*čə'bər*);
 < 'i, 'ě (*kər'vət, razd'łət, zaka'łət; mə'łət*);
 < 'u (*krəx*)
 - a/a < 'a (*'kat, 'tam, an'ga, pais'kat; zatə'g'vət, s'trən, 'nəs, je'mət, s'tat, s'tar*);
 < včasih 'o (*š'rak, u'tar, s'ma*)

1.1.2.2.2 Kratki nenaglašeni samoglasniki

i j u
 e [e] ə
 a/a

- Primeri za posamezne samoglasnike in njihov izvor:
- i < i v izposojenkah (posamično) (*f'é:rtik*);
 < -jě-, -ji, -je (*ni:žiga, vieči, šl:ri*)
 - j < -i in redkeje i v zaprtih zlogih (*tè:imj, ù:nix*);
 < v izposojenkah (*nè:itj, štùosnjke*)
 - u < redko iz u (*tré:bux*)
 - e < e, e (*zabi:ješ, sekulá:r, stó:učema, želé:js, šešti:na*)
 - e < najpogosteje iz i, e (*pašpi:češ, štęvi:lke, lęsá:*)
 - ə < ə (*má:lən, stə'bər*);
 < tudi iz i, e, e (*sá:məm, prekrúžšš*);
 < u (*šəši:ma; brá:tə, u dé:lə 'bratu, v delu' D, M ed. sam. m., sr. spola*)
 - a/a < a (*nardi:m, dé:lat, zù:blaš, pərgli:xat, dvi:gat, di:xat; ta'kle, ma'rd'e*);
 < o, q (*pa'tklá:dat*)

1.1.2.3 Posebni pojavi pri kratkih samoglasnikih

Govor pozna popolno akanje v prednaglasnih in ponaglasnih zlogih (*pasùoda, pazi:m, pašəšen, arùodje, pavé:m, kabí:le; na kabí:la, prevó:rneja, abdè:laja, narací:ja, is flè:ksarca, stá:rast, né:isa*), pod kratkim naglasom pa je lahko že odprav-

ljeno (*s'ma, u'tar; s'mo, u'tor*). Do akanja ne pride le v nekaterih knjižnih izposojenkah – te se zaradi neprilaganja narečnemu glasovnemu sistemu občutijo kot izraziti tujki: *problè:m, originà:l, monti:ra, koštà:., zakomplici:ranu*. Prisotno je tudi *e-jevsko akanje*, in sicer v besedici en, v predponi pre- in v nikalnici ne: *an, an'ga, an'kat; pramè:ixnu; na vé:m*.

Nedosleden je *preglas* izglasnih *a* in *o* > *e, ä* za funkcijsko mehкими soglasniki (predvsem za *č, j, š*): *dì:le/dì:lä, gó:rčä, plenká:čä, ot krá:jä, mà:šä, niexajä, axá:cije, lù:kje*.

Ukanja govor ne pozna, le izglasni *-o* > *-u* (*tri:stu li:tru, nù:jnu, ští:xnu, žá:ganu, adví:snu*).

Druge *slabitve* in *onemitve* so naslednje:

Kratki naglašeni izglasni *i* le deloma oslabi (*-j*): *ž'gj, pərš'lj*, v zaprtem zlogu pa se tako kot *ě* in *'u* reducira v */ə/* (*mə'lət; krəx, 'kəp; 'məš, 'təč*). V */g/* slabi tudi *'a* v zaprtem zlogu (*s'tqr*).

Slabijo tudi nenaglašeni samoglasniki, zlasti vogelni. Tako *i, ě, u* in *a* prehajajo v polglasnike različnih barv: *-i* > *-j* (*nè:ij, tè:imj*), v notranjih zlogih v */ə/* ali *[ɛ]* (*prekružəš, pašpi:čəš*), *ě* najpogosteje v *[ɛ]* (*štəvi:lke, ləšà:.*), *u* v */ə/* (*kəpi:l, šəši:ma, pašš'en, nabrəsi:la*) in *a* v *g* (*patklà:dat, mqr'de, tqk'le*). */ə/* < *ə* ter */el* iz *e* in *ę* so večinoma ohranjeni. Onemitve so redke, omejene na izrazito šibke položaje. Tako onemi lahko izglasni *-i* (*dó:st, dru:k*), *i* v priponi *-ica*, *ě* v priponi *-ěga* ter posamezni samoglasniki ob zvočnikih, ko izgovor novonastale soglasniške skupine ni otežen; sicer pride do nastanka *ə* pred zvočnikom: *pri- > prə- > (pɾ) > pər-* (*pərpelà:ja, pərulé:ičejä, pərprá:ulj*); *dru- > drə- > (dɾ) > dər-* (*dərgà:č*).

1.1.3 Soglasniki

p	t	k	c	č	f	s	š	x	v	m	n	r	l	j
b	d	g	(z)	-	-	z	ž	-	[ɥ]	-	-	-	ʎ	-

Za *ñ* ima govor *j* (*pamá:kjena, lù:kja, nazr:dje, zamejá:l, abó:rjene, sti:sjen*); pred soglasniki zgubi palatalnost (*tà:nša, kó:nskj*), v besedi 'njiva' pa se */j/* < *ñ* asimilira z */i:/* *ni:* > *ji:* > *i:* (*i:ɥ* R mn.). – Za *l* ima govor *l* (*pastà:ulen, rezlá:lu, velà: 'velja, pu:ŋkəl*), srednji *l* ohranja funkcijsko palatalnost, saj povzroča *preglas a*-ja (*dì:le/dì:lä, vuólä* I ed.). – *Ł* pred zadnjimi samoglasniki je ponovno velaren (*šestí:lu, blù:, dè:lam*). – Pri deležnikih na *-l* glagolov na *-sti/-em* sta se skupini *tl* in *dl* asimilirali v *l* (*plé:la; jè:la* 'pletla; jedla', zato tudi *plè:ɥ, 'ju*). – Skupina *šč* je ohranjena (*napú:ščat, pai:ščəš*). – Pogosta je prekozložna asimilacija: *s-š* > *š-š* (*pašš'šət, sti:šneš*), *z-š* > *ž-š* (*žbi:ješ*), *s-č* > *š-č* (*švi:nčnikam*), *š-s* > *š-š* (*ššti:lu*).

1.2 OBLIKOSLOVJE

Pogosta, vendar še ne popolnoma dosledna, je maskulinizacija neuter, ki je razvidna iz pridevnikov in deležnikov ob samostalniku: *tà:le pərù:., s'tqr arùodje*, toda: *damà: narjé:nu arùodje, 'uən abó:rjenu li:ce* (sr. spol), *nabrú:šen rezí:lu, bré:jškou piərje, ti:st ušičsa, da ví:n na ski:sa*, toda: *za ví:nu za namà:kat* (sr. spol). – Dvojina je ohranjena samo pri moškem spolu (*s'ma nabrəsi:la, s'ma dé:lala*). – Pri samostalniku *vratica* zasledimo spremembo števila (*množina* → *ednina*) in sklanja-

tve (1. srednja skl. → 1. ženska skl.): urá:tca se buo napiéla; urá:tca rá:da pùoç, né:j še urá:tca pùoçla; zap'rvj urá:to.

2 SODARSKA TERMINOLOGIJA V ZAGRADCU

2.1 O SODARSTVU V ZAGRADCU IN BLIŽNJI OKOLICI

Odsotnost oz. manjše število vinogradov na tem suhokranjskem območju je vzrok dejstva, da je sodarstvo tu vedno živelole kot dopolnilna dejavnost, nikoli pa kot obrt. Z njim so se ukvarjali sodarji samouki, po stroki predvsem mizarji in tesarji, ki so posode in druge izdelke izdelovali za lastne potrebe in tudi za prodajo. Skozi 20. stoletje naj bi bilo v Zagradcu in bližnji okolici okoli trinajst (13) sodarjev, dandanes pa je na širšem območju med Ivančno Gorico in Žužemberkom Miha Kular ml.⁴ edini, ki se še aktivno ukvarja s sodarjenjem, kar pomeni, da izdeluje in popravlja sodarske izdelke (predvsem za prodajo). Ostali sodarji so že ali umrli ali pa so dejavnost zaradi različnih razlogov opustili (bolezen, starost ipd.).

2.2 INFORMATORJEV OPIS IZDELAVE SODA⁵

- Z'dej buoma pastá:ulj dvè:ištu pièdeset li:tru sùot. Tù: pørbli:žnu griè nùotøt dùok okù:l tri:deset. Tapò:ru, at krá:ja pastá:uma tri:, ta šrùoqe, 'ne, pørcvi:ngama.
- Z'dej se pa pastá:ula é:na uòska, é:na šrò:ka. Za'rat tè:iga, dè je sùot, dè nè:ma, dè né:i já:jčast, pa dè je enakomièrnu napiet.
- Duóge sa narjé:ne u'se pa šablò:n, i:stu, sam né:isa u'se gli:x šrò:ke, za'rat tè:iga, kò di:là na dà: 'uøn tù:k. Kù:kør di:là dà:, tù:k sa duóge šrò:ke.
- U'se je pa at tè:iga advi:snu, kú:jšøn tré:bux buo_j'mu, kò buo pastá:uløn, ot tè:jxle kùotu, kò sa umè:iš.
- 'No, takù:le. Z'dej buoma pa še ta zà:dja duóga nùotøt djá:l ...
- 'Neç, sùot je z'dej pastá:uløn. Z'dej buoma abruòqe gó:r djá:l, 'sam tù: sa 'sam za mú:štøt.

⁴ Rodil se je leta 1966 v Ljubljani. Po poklicu je ključavničar, sodarskih spretnosti pa se je naučil od svojega očeta. Le-ta je svoje sodarsko znanje prinesel na Dolenjsko iz Prekmurja, natančneje z Goričkega, in tu do nedavnega izdeloval različne posode in druge izdelke za potrebe tukajšnjih ljudi. Zdaj njegovo delo in hkrati tudi družinsko tradicijo sodarjenja (že 4. rod) nadaljuje njegov sin Miha. Ta se je vseh postopkov in načinov izdelave naučil od svojega očeta, ni pa prevzel njegove terminologije, ker mu je bila nerazumljiva in tuja. Vseh potrebnih sodarskih poimenovanj se je naučil od tukajšnjih sodarjev in ostalih ljudi, s katerimi se je pri svojem delu srečeval. – Pri svojem delu, ki je v večini še vedno ročno, uporablja orodje, ki ga izdelava sam ali pa kupi in za svoje potrebe predela. Občasno, predvsem pa pri nekaterih zahtevnejših in dolgotrajnejših fazah izdelave posameznih izdelkov, si pomaga tudi z električnim orodjem oz. z drugimi sodobnimi stroji in pripomočki.

⁵ Besedilo je informatorjev komentar prikaza izdelave soda, posnetega na videokaseto. (V diplomskem delu je fonetično transkribirano informatorjevo pripovedovanje, ki je bilo posneto na avdio- in videokaseto.)

- 'No, z'dej bùmoma djá:l tię abruòče gó:r. Tù: sa ná:š, puó:l nagli:xat, či:mbəl mùorma na sredì:na 'pərt, dę se na bùmoda duóge palamí:le ...
- Má:u je premè:jxən ...
- Takù:le.
- Z'dej ga je tré:ba pa zgli:xat, dę buo ravà:n, dę na buo ví:su 'kam.
- 'Nə, tək'le nej bĭ z'dej bi:u. Z'dej buo 'šu pa na ó:gi. Tù: sti:snema, puó:l pa še tię duóge nará:unast pagli:xama.
- Takù:le. Z'dej je tré:ba pa duóge nagli:xat. Mùorja bət rá:une. In tù: je t'le, kə prí:de urá:tca.
- 'No, z'dej bùmoma sùot na ó:gi djá:l. Pərbli:žnu piętnà:jst mĭnù:t se mùora, dę se buo səg'ru, puó:l ga bùmoma zmačí:l, puó:l bùmoma začięl pa kərvət ga. Piętnà:jst mĭnù:t pa trá:ja, dę se pa, kə lè:js sla'bu prevà:ja topló:ta, de se_u səg'ru.
- Z'dej ga mùorma zmúó:čət. Tù:k mùora bət gará:k, de se zú:nej ta uó:da pašši:. Pa nùotər dvà:kət. Dvà: - é:na se muoč, de je ... nùotər dvà:kət se muoč, zú:nej é:nkət. Pa kə uó:da pašši:, puó:l bùmoma pa začięl – sə_u ù:r fé:rtik.
- Ta pè:rəč bùmoma iz abruòčəm, de buo 'šu abruòč da tà:u. Puó: bùmoma pa_is kiętna. Tù:k cà:jt, de buo 'šu iz ù:ne strani: tà: abruòč gó:r.
- 'Š_enkət zmúó:čət umè:js.
- In tà: bùm 'šu čięs, buo puó:l tà: pərijęu.
- 'Nə, z'dej bùmoma pa spięt pięt mĭnù:t pačá:kal. 'Š_enkət zmačí:l, puó:l pa_is kiętna.
- Z'dej bùmoma pa_is kiętna začięl. Tà:le pərù: at kiętne mùora bət t'le, kə je tà: duóga, kə buo lù:kjä gó:r zvə:rtana, pa kə bùmodo u'sj nè:itj gó:r pərš'lj, tək'le ...
- Kə dvà:kat sti:snema, je tré:ba zmúó:čət spięt.
- Pa 'š_enkət abruòče stí:sənt.
- 'Sej tię dvà: ta zgùorma samù: s'kəp ulé:ĭče, kə grięsta, z'dej na vè:rx nà:razən špò:na, t'le gó:r né:ĭ tré:ba 'nəč. 'Sam ta srè:ĭdnj sa vá:žnj.
- O, tà: je pa prevəá:lək žię, se je žię.
- Kiętna mùora bət skù:s na sùodə.
- Je tré:ba 'š_enkət zmúó:čət.
- Tà: je z'dej prevəá:lək, tè:ĭga bùmoma dó:l uzięl. Z'dej je tré:ba pa stí:sənt xmà:l.
- Še má:u na ó:gi d'jet.
- Z'dej bùmoma pa t'lele stí:sənlj tà:, puá: bùmoma pa ví:dlə, če buo 'šu ù:n abruòč iz ù:ne strani: žię gó:r, ta pə:ru. 'En tù:šən, kə je tà:.
- 'Š_enkət stí:sənt. Če buo žię 'šu. De na_u puó:l tré:ba obrà:čət.
- Na buo 'šu. Drù:ge. Bùm.
- Bùm.
- Kiętna dó:l.
- 'Š_enkət zmúó:čət, puó:l pa sà:m dá:u.
- Spięt zmúó:čət.

- Nə, z'dej je sùòt fé:rtik. Skú:rjen. Z'dej ga bùòma pa napré:j abdé:łal. Tapè:ru ga bùòma pa še zakà:llə iz uó:da, de bùòda duóge s'kəp apstá:le, takù:, kù:kər s'ma jìx kərvi:l.
- Z'dej je pa tà: uó:da, pù: je_t taní:na, pù: je pa_t dí:ma. Kə je nùòt astá:lu.
- Z'dej bùòma pərgli:xal ta zgùòrna s'třan, t'le, kə urá:tca prí:de. Puó:l pa ta spuòdna pa na miəra. Mùòrma má:ù klí:ja napré:j udá:rt.
- Z'dej bùòma pa drù:k ù:bəłč uziəł. Má:ù namá:zat. Z'dej tré:ba pa nar'dət i:stj, gli:x tà:k kùòt, kù:kər je sùòt napiət, mùòra bət t'le pa duógax.
- Z'dej iz ró:čnəm utùòrnikaṃ dè:lam u'tor. Dé:la je pərbli:žnu za pù: ù:re – ęá:na s'třan. Štiér çəntimé:tre mùòra bət at və:řxa dó:l, de puòdən nùòt prí:de. Globí:na je pa pərbli:žnu 'en çəntimé:tər.
- Odví:snu je pa tù:t ot dèbelí:ne di:l, kù:k glo'bok buò tà:le u'tar. Čə b_j blù: is plò:xu, b_j bių çəntimé:tər pa pù:, čə_p blù: pa is cùòlarc, b_j bių pa siədəm milimè:tru.
- Utó:re sma nariédłj, t'le je puòdən z'dele. Je zbi:t iz má:ù 'več kùòsu, de se tù:k na kərvi:. Z'dej je tré:ba pa is cí:rkəłnam dó:l nab'ret, de bùòma dù:blj miəra. Grié pa, mùòra 'pərt šìškət akù:l na tà:le cá:xən.
- Takù:le, z'dej je šìškət akù:l. Z'dej bùòma pacá:xnal gó:r.
- Takù:le, z'dej 'š_enkət previért, čə se né:ı 'kej premakní:lu.
- Tù:le buò 'kar duó:bru.
- Z'dej bùòma pa_ıs ləçà:jka krùòk nariédłj. Je tré:ba má:ù namá:zat, dę na stí:ska.
- Z'dej je puòdən akruógu, pa miér nar'jen, z'dej mùòrma pa še tà:le kùòt nar'dət, u kò:nus 'dət.
- Takù:le. Tù: je z'dej tù:k naští:man, kù:kər je dé:bou u'tor, dę se buò pa tē:jmu žà:galu.
- Z'dej drù:ga ləçà:jka.
- Is tà: bùòma pa nariédłj kò:nus, tà: kùòt, kù:kər mùòra 'bət. Kə u glá:unəm ga tà: kùòt dərží:, de buò nùòt zapè:rlu. Kə puòdən mùòra tri:kət dó:ržat. Tà: rùòp, čə je p'rou zmiərjen, tà: kùòt in nùòtər.
- 'No, z'dej je puòdən nar'jen, z'dele ga bùòma pa nùòtər djá:l.
- Mùòra bət pa lí:ce zmiərej 'uən abó:rjenu, pa tà: rauní:na puòdna na tē:j duók, kə buò pəř's'la lù:kja zvò:rtana za vé:ıxa.
- Šə má:ù abrùòče adniəxət.
- Šə mə:čkən.
- 'No, z'dej je puòdən nùòtər, s'ma stí:sənlj, z'dej bùòma sùòt obərní:l. Je tré:ba tapè:ru tię abrùòče stí:sənt, dę buò zagrá:blu.
- Z'dej 'š_enga gó:r.
- Duóge je tré:ba pa skù:s zdrá:vən tò:učet, de puó:l ù:n na buò, ta zgùòrən abrùòč na prí:de prevéá:lək.
- Takò:, z'dej je pa puòdən nùòtər, z'dej š_è:nga, puó:l pa abrùòče pa zbrú:sət, pa je fé:rtik.
- Z'dej bùòma abrùòče nariédłj. Tapè:ru bùòma t'le má:ù špi:ce pasé:ıkal.
- Puó:l pa lù:kje začìəł prebí:jat.
- 'No, ęá:na je žìę, z'dej š_é:na. Z'dej abrùòč s'ma pərpřá:uļj za dé:łat, z'dej buò

pa tré:ba zmiért, kú:jšøn je na sùòdǵi.

- Tù: miérma is špà:ga. Miér se pa is ta drù:ge lù:kje nazá:j.
- 'Nə, z'dej t'le prí:de ta drù:ga lù:kna za nè:jt nùòtər. T'le buò pəršũ p_atsè:ĩkan.
- Z'dej bùòma pa tapə:ru is má:jzłam atsé:ĩkal ...
- Takù:le.
- Zanè:ĩtal žię. Z'dej bùòma še nè:jt nùòtər djá:l.
- Takù:le. Z'dej ga buò tré:ba pa pašrà:jat.
- Tà: je ta triet abrùòč is vò:rxənga kùó:nca dǵ:l, špí:ce bùòma u'se k'je abərní:l, de bùòda ǹ_é:na s'trən, z'dej buò tré:ba ta s'trən šrà:jat.
- 'No, z'dej je pašrà:jan abrùòč, z'dej ga bùòma pa nabí:l gǵ:r.
- 'Nə, z'dej je tà: nabí:t, z'dej pa u'səx šĩst ı:stu prí:de, puó:l pa sam zbrú:sət, pa je fé:rtik.
- 'Nə, abrùòčĩ sa z'dej fé:rtik, přet tè:ĩmə s'ma tię štiř, tię dvà:, zgǵ:rej dvà: pa spó:dej dvà: dǵ:l zbí:l, zbrəsí:l, pa přè:jdən je biũ tà: puó:dən nùòtər, s'ma ga še nùòtər zbrəsí:l, urá:tca nùòtər upà:sal, rí:gəl nariédli, šrà:ũf nùòtər djá:l. Puó:l s'ma t'le lù:kna zvò:rtal za vé:jxa, za 'čep, t'le je za pí:pa, spúó:dej, čeprou je praví:lnu na urá:tcĩ za pí:pa, sa'mu urá:tca rá:da puòč, kə sa dvè:j lù:kne, pa at šrà:ũfa pa ot pí:pe; je bù:l, dę je takù:. Namà:zan je s fiérnęžəm, de ga zašči:t, dę, fiérnęš na grié pre'cej dó:st ǹ lè:js, nùòtər, sá:m povəršĩ:nsku zašči:t. Z'dej mùòrma pa, z'dej se mùòra pa še čərní:na 'ũən u'zet, is kruó pam, puó:l nazà:dje pa ana dvà: li:tra ví:na skú:xat, pa dę se preplà:jxa, de buò, dù:x dabí:, ta prà:ũ, pa ví:na na'łot nùòt, pa je fé:rtik.

2.3 ABECEDNI SLOVARČEK SODARSKIH POIMENOVANJ⁶

* NEKAJ POJASNIL za lažje branje slovarčka:

!!! Vsako slovarsko geslo je sestavljeno iz glave, razlage pomena in zgleда iz informatorjevega pripovedovanja.⁷

◊ Glava sestoji iz poknjižene iztočnice, ki ji za znakom □ sledi zapis v fončni transkripciji. Kadar je beseda samostalnik, sledijo končnice za im. in rod. ed. ter za im. in rod. mn. in oznaka za spol samostalnika (*m, ž, s*), pridevniku sledita še obliki za ženski in srednji spol, glagolu pa nedoločniška, sedanjiška prvoosebna edninska oblika in oznaka za glagolski vid (*dov., nedov.*).

◊ Pomenska razlaga⁸ se vedno nahaja v poševnem oklepaju in ji načeloma sledi ponazarjalni zgled iz informatorjevega pripovedovanja. Kadar glavi in pomenski razlagi ne sledi ponazarjalni zgled, to pomeni, da termin prvotno ni bil posnet in zapisan, pač pa se je pojavil šele v informatorjevem dodatnem pojasnjevanju.

⁶ Zaradi prostorskih omejitev pričujoči slovarček obsega samo 132 iztočnic od prvotno skupno 265 v diplomskem delu. Znotraj 132 iztočnic je (i)zbranih 107 enobesednih in 67 več kot enobesednih najprezentativnejših sodarskih poimenovanj predvsem za sodarske izdelke in njihove sestavne dele, za orodje in nekatere pripomočke ter za posamezne faze v nastajanju posod in ostalih izdelkov.

⁷ Pomenske razlage sem oblikovala po informatorjevem pripovedovanju, posnetem na avdio- in videokaseti, po njegovih dodatnih pojasnjevanjih, pomagala pa sem si tudi s Slovarjem SKJ in Snojevim Slovenskim etimološkim slovarjem (SSKJ 1995; Snój 1997). Ponazarjalni zgledi so vzeti iz fonetično transkribiranega informatorjevega pripovedovanja, ki je v diplomskem delu obsežnejše (33 strani).

⁸ Težišče pomenskih razlag je na zunanosti, materialu, obliki in funkciji posamezne predmetnosti.

Kadar ima leksem več pomenov, so ti znotraj slovarskega gesla razvrščeni pod zaporednimi številkami (1. / .../; 2. /.../; 3. /.../).

!!! Za črno piko (•) je frazeološko gnezdo. V primeru, da je slovarska iztočnica jedrni del več različnih stalnih besednih zvez, ki so znotraj gesla razvrščene v frazeoloških gnezdih, si le-ta sledijo po abecednem vrstnem redu.

!!! Z enačajem (=) je označeno sinonimno poimenovanje, s kazalko ⇒ je označena pomenska sorodnost oz. posredna pomenska povezava med leksemoma, ⇒ pa pomeni tudi *glej (tudi) oz. primerjaj*.

!!! Če je termin prevzet iz tujega jezikovnega sistema, je na koncu geselskega članka v oglatem oklepaju zapisano, od kod je prevzet. Če je v oglatem oklepaju tudi puščica (←), to pomeni, da je termin slovenska tvorjenka iz prevzetega/tujega korena. Kadar geselskemu članku ne sledi oglati oklepaj, je termin slovenskega izvora.

ampas □ á:mpas -a m -j à:mpasu /kovinski podstavek, na katerem se obdeluje obro-
če; nakovalo/ Ti:st, kə se iššrà:ja guó:r, 'jest ti:smu prà:um á:mpas. [nem. r Ambos]

bana □ bá:na -e ž -e bà:n /velika, zgoraj širša, na obeh straneh zaprta lesena poso-
da, v kateri se namaka sadje ali hrani vino/ Bá:na je pa 'kat zaytùrjəna, dą mā: dvā:
puódna. [srvnem. wanne ali vlat. balnea] = **zautorjena kad**

bela □ bè:la -e ž IN biēla -e ž /svetlejši les na obodu debela, v sodarstvu neuporaben/
Tù: né:j rčəǵá:nu, kù:kər mā: biēle. Ti:st, kə je zdrà:vən pad lú:bjem, kù:kər mā: bè:lc.

biček □ bí:čək bí:čka m bí:čkj bi:čku /močvirska ali vodna rastlina z dolgimi, ozki-
mi listi in rjavim, valju podobnim socvetjem; rogoz; lahko se vstavlja med
stične ploskve dog ali desk v dnu posode zaradi boljšega tesnjenja izdelkov/
Njku:l. Pa sré:t, edi:n če, če, če, lè:js, čəs lè:js, 'ne, dč zatə:rga 'uən, puó:l dā:m tà: bi:čək
nùqər, bí:čək.

biti □ 'bət 'səm nedov. • **čez les** v prisl. rabi /ne skladati se s potekom oz. smerjo letnic
v lesu/ Pùqə pa takù:, kə səm tj riēku. Kə je 'tam, sam kə, kə_p bi:u lè:js taprà:u, 'ne, na 'bj.
Kə je čəs lè:js. • **na noter** v prisl. rabi /po izenačenju dolžine dog na zgornjem in
spodnjem koncu soda mora biti rob soda tako na enem kot na drugem koncu
nagnjen pod določenim kotom, odvisnim od prostornine soda, proti notra-
njosti sodal/ Tà: kùqər mùqra bət na nùqər. = **viseti na noter** • **na ven** v prisl. rabi /
izraža odklon oz. odklon od sredine/ T'le je pa na 'uən, jà:. • **spoti** v prisl. rabi /
izraža odmaknjenost, oddaljenost od česal/ 'Ne, urá:tca mùqra bət spùqət at ù:nga,
mùqra bət štijər cè:nti, mùqra bət admá:kjena at usà:zga kùó:na.

brenta □ briēnta -e ž -e -0 /visoka ovalna lesena posoda za grozdje, ki se nosi na
hrbtu/ Tam je ... briēnta je, briēnta je pa tək'le, kə prí:de na və:rx ovā:lna, 'ne, 'skor rá:una in
tù: je, tù: je pa pre'cej kompli:ciranu dē:lu. [ben. it. brenta; furl. brēnte]

bušiti □ bú:šət bù:šəm dov. • **čez /predvsem pri popravilu, tudi izdelavi kadi zaradi
boljšega tesnjenja namestiti t. i. biček med nekatere doge na zgornji, odprti,
širši strani posode/ Zú:nej 'ja pəstí:š, dč zijà:, tù: kəq od ò:ka 'lax bù:šəš čieš, 'ne. Sa'mu
ukú:rt je tré:ba, pa 'je.**

cirkelj □ cí:rkəl -na m -nj cí:rkəlnu /šestilo, ki ima na obeh krakih oz. letvah kovin-
ski konici in se uporablja pri izdelavi vratc in dna oz. podnal/ Zari:šəš, puó:l pa
uóšəmind'vejst euəl, rčci:mo, tək'le prí:de, puó:l cí:rkəl uzčá:mčš, cí:rkəl ... [nem. r Zir-
kel]

cirkenga □ cí:rkəŋga -e ž -e cí:rkəŋk /podolgovat košček kovine, s katerim se (z)drgne
zunanost sodarskih izdelkov do sijaja/ Tri:kat, ta pə:ru z grùbəŋm ù:bəlčəŋ, puó:l is
fi:nmu ù:bəlčəŋ, puó:l pa še - 'jest prà:um ti:stmə cí:rkəŋga. [nem. e Zirkung]

čeber □ čə'bər čə'b'ra m čə'b'rj čə'b'ru /lobičajno petintrideset (lahko tudi štirideset)
centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma, debelejšim dnom in do-

gami, v kateri se tlači kuhano korenje, krompir in koleraba za prašičel Razli:ka je pa sà:m.ti., ti:st, kə je za štuóqat, 'ne, čə'bər, kə je za štuóqat, dabi:li prí:de, dę se na stó:učc. ⇒ **uhač** (1. pomen) • ali **čebriček za rože** /lesena posoda, navadno okrogle oblike in različnih velikosti, s kovinskimi ročaji, pritrjenimi na zgornji, prvi obroč, za okrasne rastline/ Já:, edí:n za tię čə'brc, kə má:u pagəlfā:m, za tię prí:de dvaindvē:jst dùq, za rùqže. – Dərgá:č pa čc čəbri:čək dē:lām za rùqže, mǎ:š pa puó:l spięt is ti:stmu pó:sla, pa tię ruóče kovi:nske dé:lāt.

čebriček □ čəbri:čək čəbri:čka m -j -u • **za rože** /lesena posoda, navadno okrogle oblike in različnih velikosti, s kovinskimi ročaji, pritrjenimi na zgornji, prvi obroč, za okrasne rastline/ Dərgá:č pa čc čəbri:čək dē:lām za rùqže, mǎ:š pa puó:l spięt is ti:stmu pó:sla, pa tię ruóče kovi:nske dé:lāt. = **čeber za rože**

čep □ 'čep čé:pa m -j čē:pu /ožji valjast predmet iz lesa, s katerim je zamašena odprtina, v katero se namesti pipa/ Puó:l s'ma t'lc lù:kna zvə:rtal za vó:jxa, za 'čcp, t'lc je za pí:pa, spuó:dej, čcp'rou je pravi:lnu na urá:tcj za pí:pa. = **zamašek**; ⇒ **veha** (3. pomen)

črna □ čd:rna -e ž /temnejši les v sredini debla, primeren za obdelavo v sodarstvu/ **črnina** □ čərní:na -e ž -c čərní:n /organska snov trpkega okusa, ki se lahko pred prvo uporabo sodarskega izdelka po posebnem postopku izloči iz lesa/ Já:, tū: je pa adví:snu, čc, 'kək čərní:na 'uən uzé:męš. = **tanin**

daviti □ dá:ut dà:um nedov. /pri upogibanju dog s pomočjo ognja postopoma zatezati verigol/ 'š_enkət zmúó:čət, puó:l pa sà:m dá:u. ⇒ **stisniti (skup)**

dihtati □ dí:xtat dí:xtam nedov. • **sod** /zaradi tesnega prileganja neprodušno zapirati/ In sam tū:le sùq dərží:, tà:lc, tà:lc kùq, 'lej. Tū:le 'nəč, kə prí:de u'tor, sam tà:lc kùq, 'lej. Kù:kər t'lc nardí:š, tū:le dərží:.. Tū: sùq dí:xta, nabè:na drù:ga stvǎ:r. [nem. dichten] ⇒ **držati sod**

dno □ d'nu d'na m dnù:jj -ju /pri odprtih posodah spodnji, pri zaprtih spodnji in zgornji del posode/ Já:, 'tam, kə je d'nu. = **poden**

dog □ duóga -e ž -e dùq /obdelana deska za sestavljanje lesenih posod/ Já:, di:lc dabi:ma al iz žà:gc al dc-jix duóge nakuólema, čc jix nakuólema, je dó:st 'več dé:lā, je tré:ba u'sc aptǎ:sat iz žà:tlaxa pa is tá: plenká:čǎ, 'nc, da 'uən dabi:ma duóga, dərgǎ:č ...

držati □ dǎ:ržat dərží:m nedov. • **sod** /zaradi tesnega prileganja neprodušno zapirati/ In sam tū:le sùq dərží:, tà:lc, tà:lc kùq, 'lej. Tū:le 'nəč, kə prí:de u'tor, sam tà:lc kùq, 'lej. Kù:kər t'lc nardí:š, tū:le dərží:.. Tū: sùq dí:xta, nabè:na drù:ga stvǎ:r. ⇒ **dihtati sod**

durgelj □ dú:rgəl -na m -j dū:rgəlnu /manjša ročna vrtalna priprava s pomično matico na spiralastem gonilu, s katero se izvrtata luknja v dno ali v dogo posode/ [srvnem. dūrkel, dūrchel, dūrhel]

folcati □ fǎ:lçat fǎ:lcam nedov. /delati utor/ Puó:l mǎ:m tię za štuósač, 'nc, tū:t, pa za fǎ:lçat ... pa ... [← nem. r Falz]

gurtna □ gù:rtna -e ž -e gù:rtən /platnena naramnica pri brentil/ 'Nc, 'nc, ti:st je za gù:rtne. [nem. r Gurt] ⇒ **kavelj**

hlapec □ xlǎ:pəc xlǎ:pca m -j -u /lesena naprava, ki se uporablja kot opora, podstava pri posameznih fazah izdelave sodarskih izdelkov/ = **vajenec**

imeti □ 'mət mǎ:m nedov. • **od vrha dol** = • **od skonca dol** /izraža vertikalno smer od zgornjega roba doge proti srednjemu, širšemu delu doge oz. proti trebuhu soda/ Ad vǎ:rxa dǎ:l 'jest mǎ:m, ad vǎ:rxa dǎ:l, ot skuó:nca dǎ:l, 'jest mǎ:m štię cęntimē:tre.

- iti** □ 'jət griēm nedov. in dov. • **po letnicah** /cepiti doge in deske za dno posodja v vzdolžni smeri debelnih vlaken/ Pa 'bət. Tù: mà:š skičra, tək'le šró:k nastà:uk, skičra is bo'təm ləsiēnu gó:r tó:učēš pa vò:rx, dč dabi:š tà:ke kùose 'uən di:le. Sam 'tam grič spičt u'se pa lè:jtēncax, vé:iš. • **okoli** /z enako dolgimi šestimi koraki izmeriti obseg posode na mestu utora in tako ugotoviti polmer dna/ Šičškət gričš akù:l, kə u'tor nardi:š, gričš šičškət, 'lɛ ri:s nardi:š, pa gričš šičškət – en, dvà:, tri:, štīčr, pičt, šičst in mùōraš s'kəp pò:rt tlè:le. ⇒ **nabrati dol**
- izsekati** □ issè:ikət issè:ikam dov. • **ven** /zaradi lažjega upogibanja stanjšati dogo na sredini/ Zù:blaš, puó:l 'uən issè:ikama, 'nc, is skičra, puó:tlej se paštùosa, de se tič kučte nardi:, de rčci:mo za tri:stu li:tru je dvà:insiēnsət širi:nc, 'nc. = **stolči ven**
- izšrajati** □ iššrà:jat iššrà:jam dov. /z udarjanjem s kladivom po notranji strani obroča doseči, da se obseg obroča ujame z obsegom soda/ Ti:st, kə se iššrà:ja guó:r, 'jest ti:smu prà:um á:mpas. [nem. schreiner] ⇒ **pošrajati**
- jemati** □ j'e'mət jé:mlem nedov. • **ven** /po posebnem postopku izločati kaj iz česal/ Sredi:ka mùōraš pa 'uən j'e'mət, 'nc, puó:l pa na tój s'trən, kù:kər tј dà:, na tój s'trən pa kù:kər tј na tój s'trən dà:.
- kad** □ 'kat kadi: ž kadi: -i: /velika, zgoraj širša, odprta lesena posoda, ki se uporablja za kisanje, lahko tudi za namakanje/ 'Kat se rá:p za zičle, za gruójzdc mə'lat. = **kadica** • **zautorjena** /velika, zgoraj širša, na obeh straneh zaprta lesena posoda, v kateri se namaka sadje ali hrani vino/ Bá:na je pa 'kat zaütōrjēna, dā mā: dvà: puódna. = **bana**
- kadica** □ kadí:ca -e ž -e -0 /velika, zgoraj širša, odprta lesena posoda, ki se uporablja za kisanje, lahko tudi za namakanje/ Jà:, bres ručē je kadí:ca, rčci:mo za zičle, 'nc. = **kad**
- kanal** □ kanà:l -a m -j -u /lozek žleb v dogah, navadno štiri centimetre od roba posode, kamor se namesti dno posode/ Jà:, za tà: kanà:l nar'dət, kə puódn prí:dc nùōtər. [nem. r Kanal] = **utor**
- kavelj** □ ká:uəl ká:uəlna m -j ká:uəlnu /navadno kovinska priprava z ukrivljenim koncem začasno zapenjanje oz. pričvrščanje naramnice pri brenil/ Štičrje, puó:l pa še za ruččā, 'nc, ti:st dvè:j klú:ke prí:deja za ručče, vé:iš, kə je ... Jà:, dč sa z_abé:jsət, pa spuó:dej dvà: ká:uəlna, 'nc. [možnost izposoje iz it. caviglio] ⇒ **gurtna**
- ketna** □ kičtna -e ž -e kičtən /kovinska priprava iz več med seboj sklenjenih obročkastih elementov in z dvema zaponama, ki se uporablja za zatezanje dog/ Puó:l mùōraš pa še zmičrej tri: abrūčče pais'kat za ù:na s'trən, kə se ukù:r. Kə ta pò:ru prí:dc s kičtna puó:l. [nem. e Kette] ⇒ **šponarica**
- klin** □ k'lən kli:na m -j -u • **lesen** /lesen valjast predmet za povezovanje desk v dnu posode/ Lax'ku dá:ma ləsiēne kli:ne al pa cvéá:ke. ⇒ **klinec**; ⇒ **štift**
- klinec** □ kli:nc -a m -j -u /lesen valjast predmet za povezovanje desk v dnu posode/ Če sa pa di:lc zbi:tc, puó:l pa 'jest zmičrej, 'kədərko:l puódn dè:lam, č'vck nùōtər zabi:jem na srà:da puódna, č'vck da palaví:cc pa is kli:ncam zabi:jem. ⇒ **lesen klin**; ⇒ **štift**
- kljuka** □ klú:ka -e ž -e klú:k 1. /lesena priprava srpaste oblike, s katero se preverja izbočenost doge, njena širina v sredini in na obeh koncih ter kot ob vzdolžnih robovih doge/ Né:i tù:k s'tar, samù: z'dej damà: dè:lama arūōdje, kà:r ga nú:cama – ù:bəłče, štùōsnjke, tič klú:ke, tù: u'se damà: nardi:ma, utūōrnjke. ⇒ **šablona**; ⇒ **štih 2**. /navadno kovinska priprava z ukrivljenima koncema, na katero je pritrjena

naramnica pri brentil/ Štiérje, puó:l pa še za ruóčã, 'ne, ti:st dvè:i klú:ke prí:deja za ruóče, vó:iš, kə je ... Já:, dɛ sa z_abc:isət, pa spuó:dej dvà: ká:uəlna, 'ne. = roča

kobila □ kabí:la -e ž -e kabí:l /lesena priprava, navadno s štirimi nogami, na kateri se žaga, teše, oblikuje/ Já:, ta pə:ru je tré:ba dvè:i kabí:le pə'nest, pa di:le gó:r diénema

...
konec □ kuó:nc -a m -j kuò:ncu • **ta ozki /ožji del posode, navadno v njenem spodnjem delu, pri t. i. posodi za jesih in pri pinji pa izjemoma v zgornjem delu/** Ta uoskj kuó:nc je guó:rej, 'ne, ta šruòk je spuó:dej, puó:l pa na sré:t za jiésəx ižžà:gaš 'uən, 'ne. • **ta široki /širši del posode, navadno v njenem zgornjem delu, pri t. i. posodi za jesih in pri pinji pa izjemoma v spodnjem delu/** Edi:n tù: je razli:ka, dɛ je ta šrok kuó:nc spuó:dej.

ličkanje □ li:čkaje -a m /navadno suhi krovni listi, odstranjeni s koruznega storža, ki se lahko vstavlja med stične ploskve posod zaradi boljšega tesnjenja izdelkov/ Al pa akù:l utó:ra se dá:je, akù:l tèt:ix utó:ru se dá:je li:čkaje, 'ne.

locajka □ ləcà:jka -e ž -e -Ø /ročna žaga z vrvico, napeto z zatikalom in z različnimi listi, ki se uporablja za žaganje vratc in dna/ Z'dej buəma pa_is ləcà:jka krùòk nariédlj. Je tré:ba má:y namá:zat, dɛ na sti:ska.

loviti □ la'vət laví:m nedov. • **kote /pri postavljanju dog za ovalni sod in brento sproti prilagajati kot vzdolžnega roba doge kotu predhodne doge/** In t'le mùəraš tiɛ kuəte mùəraš u'se la'vət, ɛt tj ...

luknja □ lù:kje IN lù:kna -e ž -e lù:kij IN lù:kən **1. /kar nastane v dnu soda, ko se prevrta in odstrani les, in kamor se namesti pipal ⇒ veha (1. pomen) 2. /odprtina v dogi t. i. zautorzene kadi ali banje, lahko tudi posode za kis, kamor se namesti pipal/ ⇒ veha (2. pomen) 3. /odprtina v dnu čebrov za rožel/** Já:, lù:kne mà:ja ti:st, kə sa za ruóže. Ti:st mà:ja spuó:dej prevə:rtane lù:kne, 'ne, dɛ uó:da ... [možno iz nem. e Lücke]

majzelj □ mà:jzəl mà:jzla m -j mà:jzlu /dletu podobno orodje, s katerim se obdela konec obroča/ Z'dej buəma pa tapə:ru is mà:jzlam atsé:jkal ... [nem. r Meissel] = sekač

malarin □ maleri:n -a m -j -u /enoročna sekira s simetričnim kovinskim rezilom in krajšim ročajem, ki se uporablja za tesanje dog/ = plankača

malen □ má:lən -na m má:lnj mà:lnu • **za grozdje /lesena naprava za ročno mletje grozdja/ • za jabolka /lesena naprava za ročno mletje jabolka/** Priéšc, briənte, má:lən za já:buka, pí:je, šká:fe, uxá:če. • **za krompir /lesena naprava za ročno mletje krompirja/** [nem. r Mühle; nem. mahlen]; [kor. nem. gruntpirn, grumper, krumpir; štaj. nem. grundbir]

močiti □ muó:čət muóčəm nedov. /medtem ko se doge upogibajo s pomočjo ognja, vlažiti notranjo in zunanjo površino soda v razmerju 2 : 1/ Ré:čma, kə tà:le mí:za, da və:rxə mùəra bət plá:men. Dɛ sa duóge i:stu, gli:x takù: garkie spuó:dej al pa na və:rx. Da və:rxə, puó:l pa muóčəš. Sà:m ...

mušter □ mú:štər mú:štra m -j mù:štru /model oz. začasni nadomestek/ Z'dej buəma abrùəčc gó:r djá:l, 'sam tù: sa 'sam za mú:štər. [nem. s Muster] ⇒ domači obroč

nabiti □ na'bət nabi:jem dov. • **gor /z udarjanjem s kladivom spraviti obroče na posodo/** 'No, z'dej je pašrà:jan abrùəč, z'dej ga buəma pa nabí:l gó:r. ⇒ stisniti (1. pomen); ⇒ udariti s kladivom

nabrati □ nab'ret nabéá:rem dov. • **dol /s pomočjo šestila ugotoviti polmer dna, ki**

- predstavlja 1/6 obsega soda na mestu utora/ Zdej je tré:ba pa is cí:rkəlnam dō:l nab'ret, de bōma dū:blj mičra. ⇒ **iti okoli**; ⇒ **priiti okoli**
- nabuhati** □ nabú:ːxat nabú:ːxam dov. • **gor** /pred ukrivljanjem dog na silo in s silo namestiti obroče na zgornji del nastajajočega soda/ In kə pastà:vəš, 'jest na vé:m, t'le guó:r abrúoče puó:l na tē:j strān nabú:ːxaš guó:r, puó:l mùoraš pa še zmičrej tri: abrúoče pais'kat za ù:na strān, kə se ukú:r.
- napuščati** □ napú:šcat napú:šcam nedov. /pri postavljanju puščati približno milimetrski presledek med dogami na bodoči zunanji strani posode/ 'Je pa še tū: zanimi:ːy, de mùoraš na zú:nej napú:šcat, kə sùot pastà:vəš. Tək'le mùora zi'jet, zú:nej mùora zi'jet, kə puó:l ó:gi s'kəp patiégne.
- narejen** □ nar'jen narjé:ːna -u • **po letnicah** /izdelan iz dog in desk, ki so (bile) cepljene v vzdolžni smeri debelnih vlaken/ Tà: je pa rē:js za vičnu. Kə je pa lē:itəncax nar'jen.
- nastavek** □ nastà:ːyk -a m -j -u **1.** /kladivu podobno orodje, po katerem se tolče (s kladivom)/ Klá:du, já:, pa ti:st, 'jest prà:ːym nastà:vək, tē:imj. Na vé:m, kək sa t'le prē:it rē:ːklə tē:imj, sam 'jest prà:ːym nastf:vək pa klá:du ... **2.** /kleščam podobno orodje, s katerim se prime razbeljen žig črke ali številke/ 'Jest mǎ:m tak nastà:ːyk. Pri:meš čó:rka »o« ...
- našpičen** □ našpi:ːčen -a -u /tak, ki je na obeh koncih za približno 1 cm ožji kot na sredini/ Sa'mu t'le pri:de duóga, na pri:de 'nəč našpi:ːčəna, kə pər sùoðə, 'ne, duóga pri:de t'le na vð:rx, čē je uxá:ːč, ajt, piēdeset cē:nti pri:de na vð:rx, spúó:deːj y spúoðnəmu ... [← nem. e Spitze]
- net** □ nē:it -a m -j -u /polokrogla kovica, s katero se spoji obroč/ Znē:itət, mùorja bət nē:itj, zdej səm jix má:ːy začieːy švǎ:sat, kə na mùoram nē:itu da'bət. [srvnem. niet]
- oblič** □ ù:bəlč -a m -j -u /orodje za obdelovanje: izravnavanje, glajenje in krašenje lesa/ Né:ij tū:k s'tar, samù: zdej damǎ: dē:lama arúoðje, kǎ:r ga nú:cama – ù:bəlčē, štùosnjke, tič klú:ke, tū: u'se damǎ: nardí:ma, utùornjke. [nem. r Hobel] • **električni** /električno orodje za izravnavanje in glajenje lesa/ Já:, zdej je žie má:ːy na tū: pəršlú:, 'ne, iz elē:ktričnəm ù:bəlčəm, prē:it pa u'se na rúoke, prē:it u'se iz žǎ:ga. [nem. Elektrik, elektrisch] • **fini** /orodje z ravnim rezilom za fino obdelovanje, glajenje lesenih površin/ Tri:kat, ta pǎ:ru z grùoðəm ù:bəlčəm, puó:l is fi:nmu ù:bəlčəm, puó:l pa še – 'jest prà:ːym ti:stmə cí:rkəŋga. [ben. it. ali furl. fin] • **grobi** /orodje s polokroglim rezilom za grobo obdelovanje, izravnavanje lesenih površin/ Tri:kat, ta pǎ:ru z grùoðəm ù:bəlčəm, puó:l is fi:nmu ù:bəlčəm, puó:l pa še – 'jest prà:ːym ti:stmə cí:rkəŋga. • **mušter** /ročno orodje, s katerim se izdelujejo okrasni krogi na dnu soda in tanjša rob dna posode/ 'Jest prà:ːym fò:trə: »Dej mú:štərù:bəlč.« [nem. s Muster] • **okrogli** /ročno orodje za krožno izravnavanje notranjosti vseh sodarskih izdelkov, predvsem mesta, kamor se namesti dno posode/ 'Ma, 'jest zdej tək prà:ːym, kə fò:tər pa prekmù:rsku gavari:, 'jest, ta akrúogloga bùm uzičü ... • **polokrogli** /ročno orodje za vzdolžno izravnavanje notranjosti soda/ • **ravni** /ročno orodje za vzdolžno izravnavanje notranjosti kadi in t. i. uhačev/
- obrnjen** □ abó:rjen -a -u • **ven** /obraten potek letnic v dogah glede na potek naravne rasti lesa/ Tū: je nùotər, sa'mu je tré:ba pa tū: gličdət, dç sa pa lē:itənce, mùorja bət pausùot 'uən abó:rjene in pər duógax, tū: səm tj prē:it pazá:bu pavé:jdət.
- obroč** □ abrúoč -a m -j -u /ozka ploščata kovinska priprava v obliki kroga ali elipse,

s katero se stiskajo oz. povezujejo posode/ Abrùòçe u'se damà:. 'Je pa tré:ba za en sùòt, reci:ma tri:stu li:tru, je tré:ba udá:rt is klá:dvam dvè:jki:lskëm akù:l sièdèmti:sočkàt, de je sùòt fé:rtik. • **domači /nadomestni, sodarjevi obroči, ki se zamenjajo z novimi šele potem, ko je posoda že izdelana/** Jà:, kə se abdè:laja, puó:l pa tiç damá:čc abrùòçe uzgá:meš ... ⇒ **mušter**

odnehati □ adnièxət adnièxam dov. /popustiti, razrahljati obroče zaradi lažjega vstavljanja dna v posodo/ Šc má:u abrùòçe adnièxət.

perje □ piérje -a m • **breskovo /listi breskve, ki se prekuhajo v vodi, s katero se splashne sodarski izdelek po postopku izločitve t. i. črnine ali tanina iz lesal/** Puó:l nazà:dje pa bré:jskou piérje 'jest dá:m nùòtər, bré:jskou piérje.

pero □ pèrù: pèrièsa m -a -0 • **od ketne /zapona kot sestavni del verige, s katero se pri zatezanju dog prepenja verigo/** Tà:le pèrù: at kiçnc muòra bət t'le, kə je tà: duòga, kə buò lù:kjā gò:r zvè:rtana, pa kə buòdo u'sj nè:itj gò:r pərš'lj, tək'le ... [nem. e Kette]

pinja □ pí:ja -e ž -e -0 /manjša lesena posoda, spodaj nekoliko širša, navadno s prostornino pet litrov, ki se uporablja za izdelovanje masla/ Prièšc, briçntc, má:løn za já:buka, pí:je, šká:fc, uxá:čc. [furl. pigne ali star. it. pigna]

pipa □ pí:pa -e ž -e -0 /lesena priprava za odpiranje in zapiranje pretoka tekočin, pritrjena na dno soda oz. na dogo t. i. zautorjene kadi ali banje, lahko tudi posode za kis/ Puó:l pa advi:snu at əldí:, á:n čç-ij'mət na urá:tcj pí:pa, 'nc, 'tam, kə pri:dc urá:tea, é:n čç mət na urá:tcj, 'sam ti:st je slabù:, zatù: kə sa dvè:ij lù:kje, t'le je ré:čma za pí:pa, t'le je za šrà:uf in urá:tea dō:st prè:j puòč.

plankača □ plenká:čā -e ž -e plenká:č /enoročna sekira s simetričnim kovinskim rezilom in krajšim ročajem, ki se uporablja za tesanje dog/ Jà:, di:lc dabí:ma al iz žà:gc al de-jjx duògc nakuòlema, čc jix nakuòlema, je dō:st 'več dè:lā, je tré:ba u'sc aptčá:sat iz žà:tlaxa pa is tã: plenká:čā, 'nc, da 'uøn dabí:ma duòga, dərgā:č ... [← nem. e Planke] = **malarin**

pobirati □ pabiérat pabièram nedov. /pri upogibanju dog zmanjševati načrtno puščeni milimetrski presledek med sopostavljenimi dogami na bodoči zunanji strani posode/ Jà:, pa šc tù: muòraš grú:ntat, dç tj ó:gi, kə ukú:rəš sùòt, ó:gi tj tri: stapi:nc pabi:ra.

poden □ puòdøn puòdna m -j puòdnu /pri odprtih posodah spodnji, pri zaprtih spodnji in zgornji del posode/ Jà:, za tà: kanà:l nar'dat, kə puòdøn pri:dc nùòtər. [nem. r Boden] = **dno**

podkladati □ pətklà:dat pətklà:dam nedov. /pri popravilu sodarskih izdelkov polagati leseno deščico pod rezilo utornika, da se ujame ustrezno razdaljo med robom popravljane posode in njenim utorom/ Puó:l pa stari:na pərpelà:ja paprà:ut, 'nc, mà:m pa ti:stc rō:čnc utùòrnjke, puó:l pa iz rō:čna, puó:l je tré:ba pətklà:dat, 'pət ...

podstavek □ patstà:uk -a m -j -u /stolu podobna lesena priprava okrogle oblike, ki se uporablja pri izdelavi t. i. uhačev oz. posod z ušesi/ Jà:, pastà:vəš, mà:m tak patstà:uk nar'jen, pasiçbcj, s'tou p'rou za tiç uxá:čc dè:lāt pa za čəb're in ga gò:r pastà:vəš, kə mà:š zaré:jzan tək'le, dvè:ij zaré:jze na usá:k s'trən, kə tù:lc in t'le dō:l ti:st ušičsa staji:ja, i:stu. ⇒ **stol**

poglihalnik □ paglixa:unjk -a m -j -u /majhno, obliču podobno ročno orodje domače izdelave za izravnavanje zunanje površine soda, lahko pa tudi drugih sodarskih izdelkov/ [← nem. gleichen, glich, h. geglichen]

pokrov □ pak'rou pakró:va m -j pakrò:uu /zgornji del pinje z dvema ročajema, ki

- služi za pokrivanje oz. zapiranje le-tel/* Tà:k š'təl pa še en pak'rəu g'úo:r na vè:rx pri:de, tù:k, dɛ 'uən na špri:ca, 'ne, ti:st, kə se tlà:č ...
- posoda** □ pasùoda -e ž -e -Ø • **ki se krivi** /posoda, pri kateri so doge upognjene s pomočjo ognja/ Li:stauc mùora bət za tà: pasùoda, kə se kərvì: • **kovinska** /posoda, v kateri se zakuri ogenj za upogibanje dog/ Mà:ma pasùoda, kavi:nksa, spuó:dej • **za jesih** /spodaj širša, zaprta lesena posoda s prostornino od sto do dvesto litrov, v kateri nastaja in se hrani kis/ Za jiésəx tù:t dè:lám tiɛ pasùode ... [srvnem. ezzih]
- postaviti** □ pastá:ut pastà:vəm dov. • **sod** /izdelati do faze, ko se začnejo doge upogibati s pomočjo ognja/ 'Je pa še tù: zanimí:u, de mùoraš na zú:nej napú:šcat, kə sùot pastà:vəš. Tək'le mùora zi'jet, zú:nej mùora zi'jet, kə puó:l ó:gi s'kəp patiégne.
- postavljen** □ pastà:ulen -a -u /izdelan do faze, ko se začnejo doge upogibati s pomočjo ognja/ Pastà:ulen, pa kə ga ukú:rəš, sùot mùora zú:nej zi'jet, tək'le, 'lɛj.
- pošpičiti** □ pašpi:čət pašpi:čəm dov. /obdelati dogo tako, da je na obeh koncih za približno 1 cm ožja kot na sredini/ In puó:l jx dà:š, razžà:gaš, zú:blaš, ti:st spuót diénema, kà:r je za'nəč, 'ne, puó:l jx pašpi:čəš, de 'tam, kə se špi:č, 'tam se dabi: tré:bux, kù:kəp je sùot uplɛt. [← nem. e Spitze]
- pošrajati** □ pašrà:jat pašrà:jam dov. /z udarjanjem s kladivom po notranji strani obroča doseči, da se obseg obroča ujame z obsegom soda/ In pò:l je tré:ba, usà:zga je tré:ba pašrà:jat. [nem. schreineren] ⇒ **izšrajati**
- poštosan** □ paštuósan paštuóšana -u • **naravnost** /tak, ki ima izravnane stike desk, ki sestavljajo dno posode/ Jà:, né:j tré:ba, vá:žnu dɛ je paštuósan nará:unast, sà:m tù: je vá:žnu, dɛ dí:xta na sré:jt. Dɛ je zadú:škan pa sré:jt. [← nem. stoßen, stößt, gestoßen] ⇒ **štosnik**
- poštosati** □ paštuósat paštuósam dov. /oblikovati vzdolžni rob doge pod kotom tako, da je doga na bodoči zunanji strani širša kot na notranji/ Zú:blaš, puó:l 'uən issè:jka, 'ne, is skičra, puó:tlej se paštuósa, de se tiɛ kuóte nardi:, de rɛci:mo za tri:stu li:tru je dvà:insiənsət širi:nc, 'ne. [nem. stoßen, gestoßen] ⇒ **štosnik**
- potegniti** □ patiégənt patiégnem dov. • **skup** /v fazi upogibanja s pomočjo ognja povsem približati doge eno k drugi/ 'Je pa še tù: zanimí:u, de mùoraš na zú:nej napú:šcat, kə sùot pastà:vəš. Tək'le mùora zi'jet, zú:nej mùora zi'jet, kə puó:l ó:gi s'kəp patiégne. • **ven/noter** /v fazi upogibanja s pomočjo ognja povsem približati doge eno k drugi, vendar navadno ne v isti ravnini, temveč z zamikom/ Dəbiéle? Né:ijsa. Vè:iš kuà:, ó:gi é:na 'uən patiégne, é:na nùotər, 'ne.
- prekrožiti** □ prekuóžət prekuóžəm dov. • **na koncu** /lizenáčiti dolžino dog na zgornjem in spodnjem koncu soda in drugih posod/ Vè:iš, kuà: 'je, kə pò:l na kò:nc, rɛci:mo, čɛ bɪ člò:uk 'rat i'mu tri:stu li:tru sùot, ti: ga pò:l prekuóžəš na kuó:nc, pa ga tù:k ni:žiga nardi:š, vé:iš. ⇒ **priglihati na vrhu**
- preša** □ priéša -e ž -e priéš /naprava za ročno stiskanje grozdja in drugega sadja/ Priéše, briənte, má:lən za já:buka, pí:je, šká:fc, uxá:čɛ. [stvnem. p(f)ressa, srvnem. presse]
- pribijač** □ pərbijá:č -a m -j pərbijá:ču /orodje, s katerim se pred t. i. netanjem preluknja obroč/ Pərbijá:č pa seká:č nú:caš.
- pričvingati** □ pərcvì:ngat pərcvì:ngam dov. /pri izdelovanju soda in drugih posod s

- t. i. cvingami, tj. kovinskimi sponami pritrđiti prve doge na nadomestni obročl* Jà:, pœrcvi:ŋgam, 'ne, is cvi:ŋga, is ... [← nem. e Zwinge] = **pripeti**
- priglihati** □ pœrgli:xat pœrgli:xam dov. • **na vrhu /izenaçiti dolžino dog na zgor-njem in spodnjem koncu soda in drugih posodl** Pa še puó:l pačá:kat, de duóge mœ:rzle rà:taja, 'ne, puó:l pa spïet naprê:j, na vœ:rx pœrgli:xat ga ... [nem. gleichen, glich, h. geglichen] ⇒ **prekrožiti na koncu**
- pripeti** □ pœr'pet pœr'pnem dov. *lpri izdelovanju soda in drugih posod s t. i. cvingami, tj. kovinskimi sponami pritrđiti prve doge na nadomestni obročl* Jà:, de se pœr'p'ne. 'Jest prâ:ym cvi:ŋga al pa mizâ:rska spuŋka, 'ne. = **pricvingati**
- priiti** □ 'pœrt prî:dem dov. • **okoli /z enako dolgimi šestimi koraki izmeriti obseg posode na mestu utora in tako ugotoviti polmer dna/** Šiêškæt mùœraš pœ:rt akù:l, dœ dabi:š pœ:ymiœr, pœ:ymiœr krùoga, 'ne. ⇒ **nabrati dol** • **skup /po opravljenih enako dolgih šestih korakih vrniti se v začetno točko merjenja obsega posode/** Šiêškæt griêš akù:l, kœ u'tor nardi:š, griêš šîêškæt, 'le ri:s nardi:š, pa griêš šîêškæt – en, dvâ:, tri:, štîér, piœt, šîest in mùœraš s'kœp pœ:rt tlê:le. • **upet po /tesno se prilegati/** Dœ pri:de upïet pa sùœdœ, 'ne. Rœci:mo, 'tæk kœ tù:le gliœdâš, dœ pri:de upïet pa sùœdœ.
- radius** □ rá:dius -a m -j rà:diusu *lobseg obroča, ki se mora ujemati z obsegom soda/* De ti:st rá:dius dabi:š 'uœn. Pa sùœdœ, 'ne. Šriêga ti:sta, de dabi:š, 'ne, kù:kœr je sùœt napiœt. [lat. radius] ⇒ **šrega**
- rezilnik** □ œrzi:unjk -a m -j -u *lorodje z rezilom in dvema ročajema za obdelovanje lesa/* œrzi:unjkj? Jà:, tù:t ti:st mà:ma, sâ:m is skiœra 'uœn stó:uœcma tù:. • **okrogli /takšno orodje s polokroglim rezilom/** Za 'kat al pa za sùœt se pa ti:st (okrogli) nú:ca, rœci:mo, kœ duóga zijâ:, duóga tæk'le zijâ: in puó:l iz ù:nmu œrzi:unjkœm patiœgnœš, kœ je tæk'le uvi:t. • **ravni /takšno orodje z ravnim rezilom/** œrzi:unjk – ê:dan je ravâ:n, ê:dan je za tù:, kœ, rœ:œma, kœ mlâ:jœke bœ:lma 'le, 'ne, kœ se mlâ:jœkj pastâ:ulaja – tù: je ti:st, kœ je ravâ:n, 'ne.
- rigelj** □ rî:gœl -na m -nj rî:gœlnu *lkos lesa, ki je pritrjen na vratca soda in služi za zapiranje le-teh; zapahl* Pô:l či:st nazâ:dje, kœ je žîœ sùœt pabrú:šœn, kuâ: 'jest vé:m, lù:kje zvœ:rtane, rî:gœl nar'jen gô:r na vœ:rx, 'ne, pô:l pa navîœ abrùœœœ začnem dé:lat, 'ne. [nem. r Riegel]
- roča** □ ruóœa -e ž -e ruóœ 1. *Inavadno kovinska priprava z ukrivljenima koncema, na katero je pritrjena naramnica pri brentil* Štiœrje, puó:l pa še za ruóœâ, 'ne, ti:st dvœ:ij klù:ke prî:deja za ruóœœ, vé:iš, kœ je ... Jà:, dœ sa z abê:jsat, pa spuó:dej dvâ: kâ:uœlna, 'ne. = **kljuka** (2. pomen) 2. *Iročaji pri t. i. uhačih, navadno iz dveh daljših, polkrožno obdelanih dog z luknjo v sredinil* Jà:, sej mà:ta – abâ: (uhaœ in škaf) mà:ta pa dvœ:ij ruóœœ. ⇒ **uœesa** • **kovinska /navadno kovinska priprava v obliki œrke »uœ«, pritrjena na zgornji, prvi obroœ t. i. œebrov oz. œebriœkov za rožel** Dœrgâ:œ pa œ œœbri:œœk dœ:lœm za ruóœœ, mà:š pa puó:l spïet is ti:stmu pô:sla, pa tiœ ruóœœ kovi:nske dé:lat. ⇒ **œeber** ali **œebriœek za rože**
- sekaœ** □ sekâ:œ -a m -j sekâ:œu *ldletu podobno orodje, s katerim se obdela konec obroœal* Pœrbijâ:œ pa sekâ:œ nú:caš. = **majzelj**
- sekati** □ sé:ikæt sê:ikam dov. • **med mašami /podirati drevesa v obdobju med malo in veliko mašo, tj. med petnajstim avgustom in osmim septembrom/** Lê:js se sœ:jka takù:, 'ne, mœt mà:šœm, mœt mà:la má:ša pa mœt viœlka mà:šâ:; at piœtnâ:jzga auggù:sta da ô:smœga sœptœ:mbrœ, kœ sa tiœ má:še. • **pozimi /podirati drevesa v jesenskem in zimskem času oz. v mesecih, katerih imena se končujejo na œrko »rœ«** Dœrgâ:œ se laxkù: pa pazi:m, na ti:ste mœ:jsœe, kœ se na »rœ« niœxajâ.

- skuriti** □ skú:rt skú:rəm dov. *Is segrevanjem na ognju povzročiti, da se iz lesa delno izloči tanin in da izdelek dobi končno obliko/ Zarət černí:ne pa zarət, zarət černí:ne – taní:na. 'Jest ga skú:rəm, usà:zga in djsiet lé:jt, vé:m, dę ...*
- sod** □ sùot sùoða m -j -u *Inavadno trebušasta, lahko tudi valjasta posoda različnih velikosti z dnom na obeh koncih/ Za sùot nú:cama xrá:stave di:le al cé:jšjevc, at čiešple, kó:stej pa axá:cija, 'ne, samù:, nà:jbù:l je xrá:stou lè:js, axá:cije, kó:stej se pa kər'vət ne dà:, 'ne. • jajčast = • ovalen /tak, ki ima ovalno obliko dna/ Jà:, še ti:st, já:jčast. – Ová:lən sùot je – tù: je sp'lox, 'fant. 'Tam mà:š tù:t, vé:jš, kuá: je, 'tam mà:š 'več kuøtu – 'sej né:j problè:ma ga nar'dot, 'tam mà:š kuøtu ... • okrogel /tak, ki ima okroglo obliko dna/ Sùođj sa u glà:uñəm akruóglj.*
- sredika** □ sredí:ka -e ž -e sredí:k */notranji, osrednji del debla oz. mehka, gobasta vlakna, neprimerna za obdelavo/ Sredí:ka mùořaš pa 'uən je'mət, 'ne, puó:l pa na té:j s'třan, kù:kor tj dà:, na té:j s'třan pa kù:kor tj na té:j s'třan dà:.*
- stiskati** □ stí:skat stí:skam nedov. • skup *lpri izdelavi soda in drugih izdelkov postavljati doge tako, da med njimi ni presledka/ Puó:l pa duóge sklá:daš in usá:ka tak'le prí:meš pa drù:ga zdrá:vən pastá:vøš, pa tà: prí:meš pa sà:m stí:skaš s'kəp, 'ne.*
- stisniti** □ stí:sənt stí:snem dov. 1. *Is trdno namestitvijo obročev obdati in tesno povezati doge odprtih in zaprtih posod/ 'Jest š'kař sti:snem, 'ne, pastá:uñ, sti:snem da kuó:nca. Prečžà:gam, zgli:xam, puó:l pa na ó:gi. In tù:k se usəší: še zmiřej, pa ží:xər je sú:x lè:js, dę griéda abrùočj še tù:kle napré:j. ⇒ nabiti gor 2. (skup) /v določeni fazi izdelave soda z zatezanjem verige tesno povezati dogel/ Kə dvà:kat sti:snema, je tré:ba zmuó:čot spičt. – Kə ta pə:ru prí:de s kičtna puó:l. De s'kəp sti:snema. ⇒ daviti*
- stol** □ s'tou stó:la m -j stò:lu */stolu podobna priprava okrogle oblike, ki se uporablja pri izdelavi t. i. uhačev oz. posod z ušesil/ Jà:, pastá:vøš, mà:m tak patstá:uñ nar'jen, pasiebej, s'tou p'rou za tię uxá:čc dé:lat pa za čəb're in ga gó:r pastá:vøš, kə mà:š zaré:jzan tak'le, dvé:i zaré:že na usá:k s'třan, kə tù:le in 'le dō:l ti:st ušieša staji:ja, i:stu. ⇒ podsta-
vek*
- stolči** □ stó:učt stó:učem dov. • ven */zaradi lažjega upogibanja stanjšati dogo na sredini/ ərzi:uñkj? Jà:, tù:t ti:st mà:ma, sà:m is skięra 'uən stó:učema tù: = izsekati ven*
- šablona** □ šablò:na -e ž -e -Ø */lesena priprava srpaste oblike, s katero se preverja izbočenost doge, njena širina v sredini in na obeh koncih ter kot ob vzdolžnih robovih doge/ Duóge sa narjé:ne u'se pa šablò:n, i:stu, sam né:jsa u'se gli:x šřó:ke, za'rat tē:iga, kə di:là na dà: 'uən tù:k. [nem. e Schablone] ⇒ kljuka (1. pomen); ⇒ štih*
- škaf** □ š'kař šká:fa m -j škà:fu */navadno štirideset centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma, v kateri se hrani oz. pripravlja meso za poznejše prekajevanje/ Priéše, brięte, má:lən za já:buka, pí:je, šká:fe, uxá:čc. [srvnem. schaf, stvnem. sca(p)f] = uhač (2. pomen); ⇒ uhač (1. pomen)*
- šponarica** □ špò:narca -e ž -e -Ø */kovinska priprava iz več med seboj sklenjenih obročkastih elementov in z dvema zaponama, ki se uporablja za zatezanje dog/ [← nem. spannen] ⇒ ketna*
- šrajati** □ šřà:jat -am nedov. */udarjati s kladivom po notranji strani obroča toliko časa, da se obseg obroča ujame z obsegom soda/ Pəstí:š dà:li in ga znè:itaš, puó:l ga je tré:ba pa šřà:jat. [nem. schreiner]*
- šrega** □ šřięga -e ž -e šřięk */obseg obroča, ki se mora ujemati z obsegom soda/ De*

- tì:st rá:dius dabí:š 'uøn. Pa sùðø, 'ne. Šríéga tí:sta, de dabí:š, 'ne, kù:kør je sùøt napiet. [nem. e Schräge] ⇒ **radius**
- štift** □ št'əft ští:fta m -j ští:ftu /lesen valjast predmet za povezovanje desk v dnu posodel/ 'Sam panavá:t, gdù:r z'dele pørpelà: nazá:j, 'ne, paprá:uløt, té:j, kø sa prè:j dé:lal, sa'mu sa tè:j ští:fti nùøtor. [nem. r Stift] ⇒ **lesen klin**; ⇒ **klinec**
- štih** □ š'təx ští:xa m -j ští:xu **1.** /lesena priprava srpaste oblike, s katero se preverja izbočenost doge, njena širina v sredini in na obeh koncih ter kot ob vzdolžnih robovih doge/ [nem. r Stich] ⇒ **kljuka** (1. pomen); ⇒ **šablona 2.** /ročno orodje, s katerim se na obodu dna oz. podna pred njegovim stanjšanjem označi širina utora nastajajoče posode z namenom, da se debelina roba dna ujame s širino utora/ [nem. r Stich]
- štil** □ š'təl ští:la m -j ští:lu /del t. i. štokavnika, namenjen za držanje z rokami; držalo/ Tà:k š'təl pa šc en pak'røu gùó:r na vø:rx prí:dc, tù:k, dç 'uøn na špri:ca, 'nc, tí:st, kø se tlà:č ... [nem. r Stiel]
- štokavnik** □ š'tøkoʋnjik -a m -j -u /sestavni del pinje, s katerim se stepa smetana, da se iz nje izloči maslo/ 'Jest prà:vøm š'tøkoʋnjik. Já:, Tí:st, kø je za nùøtor, kø je za tlà:čøt, 'nc. [← nem. stochern]
- štosnik** □ š'tøsnjik -a m -j -u /zelo velik oblič s širokim rezilom za oblikovanje vzdolžnega roba doge pod kotom tako, da je doga na bodoči zunanji strani širša kot na notranji in za izravnavanje stikov oz. daljših stranskih ploskev desk, ki sestavljajo dno posode; spehalnik/ Nè:j tù:k s'tar, samù: z'dej damà: dè:lama arùødje, kà:r ga nù:cama - ù:bølče, š'tøsnjike, tiç klú:ke, tù: u'se damà: nardí:ma, utùørnjike. [← nem. stoßen, stößt, gestoßen]
- tanin** □ tani:n -a m /organska snov trpkega okusa, ki se lahko pred prvo uporabo sodarskega izdelka po posebnem postopku izloči iz lesa/ Čörnà:na, à:jt tù: je tani:n, 'ne. [nem. Tannin] = **črnina**
- trebuh** □ tré:bux -a m -j trebù:xu /izbočeni, širši del sodal/ In puó:l jx dà:š, ražžà:gaš, zù:blaš, tí:st spuøt diçnema, kà:r je za'nøç, 'nc, puó:l jx pašpi:ççš, de 'tam, kø se špi:č, 'tam se dabí: tré:bux, kù:kør je sùøt upiøt.
- udariti** □ udá:rt udà:røm dov. • **s kladivom** /sunkovito se dotakniti obroča z name-
nom, da se le-ta prileže posodil/ Abrùøçe u'se damà:. 'Je pa tré:ba za en sùøt, reci:ma tri:stu li:tru, je tré:ba udá:rt is klá:dvam dvè:iki:lskøm akù:l sièðamti:soçkøt, de je sùøt fé:rtik.
⇒ **nabiti gor**
- uhač** □ uxá:č -a m -j uxà:ču **1.** /vsaka manjša, navadno štirideset centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma: čeber, škaŕ in uhač/ Uxá:č je, uxá:č je štø:rdesøt u'søk, tà:k narmà:løn, 'ne, za štuøkøt al pa za y salamuørjä, tù:, kø nù:caja, štø:rdesøt je u'søk pa piçtinšičzdesøt širi:ne. ⇒ **čeber**; ⇒ **škaŕ**; ⇒ **uhač** (2. pomen) **2.** /navadno štirideset centimetrov visoka lesena posoda z dvema ušesoma, v kateri se hrani oz. pripravlja meso za poznejše prekajevanje/ Uxá:č pa dc je či:m lá:ži, 'nc, kø je za salamuørja pa za mæsù:, já:. = **škaŕ**; ⇒ **uhač** (1. pomen)
- ukuriti** □ ukú:rt ukú:røm dov. /začeti z upogibanjem dog s pomočjo ognjal/ Zdej bùøš pørš'la paglièðøt, kø bùømo ukri:l.
- usušiti se** □ usøšøt se se usøší:m dov. /zmanjšati svojo prostornino zaradi izgube vode oz. vlage/ 'Jest š'køf sti:snem, 'ne, pastà:um, sti:snem da kuó:nca. Prežà:gam, zgli:xam, puó:l pa na ø:gi. In tù:k se usøší: še zmiçrej, pa ží:xør je sù:x lè:js, dç griçða abruøçj še tù:kle naprè:j.

- ušesa** □ ušiěsa ušies m /ročaji pri t. i. uhačih, navadno iz dveh daljših, polkrožno obdelanih dog z luknjo v sredini/ Jà:, pastá:vəš, mà:m tak patstá:uk nar'jen, pasičbej, stouy p'rou za tič uxá:če dé:lat pa za čəb're in ga gó:r pastá:vəš, kə mà:š zaré:žan tək'le, dvè:i zaré:žze na usà:k s'rəŋ, kə tù:le in t'le dō:l ti:st ušiěsa staji:ja, i:stu. ⇒ **roča** (2. pomen)
- utor** □ u'tor utó:ra m -j -u /lozek žleb v dogah, navadno štiri centimetre od roba posode, kamor se namesti dno posodel/ 'Ne, duōga je na vò:rx, 'tam, kə prí:de u'tar nùotər, 'tam je tri: cəntimè:tre mùora bət dəbičla, na sré:jt mùora bət pa dčvjetnajst da dvaindvjest milimè:tru, na sré:jt, 'tam, kə se kərví:, 'ne. = **kanal**
- utornik** □ utùornj̄k -a m -j -u /lorodje za ročno vrezovanje utorov/ Né:i tù:k s'tar, samù: z'dej damà: dè:lama arùodje, kà:r ga nú:cama - ù:bəlcč, štùosnjke, tič klú:ke, tù: u'se damà: nardí:ma, utùornjke.
- vajenec** □ và:jenc -a m -j -u /lesena naprava, ki se uporablja kot opora, podstava pri posameznih fazah izdelave sodarskih izdelkov/ = **hlapec**
- veha** □ vé:jxa -e ž -e vè:jx **1.** lodprtina na vrhu soda, skozi katero se sod napolni; navadno je zamašena/ Kə je sùot či:st fè:rtik, se pa lù:kje zvè:rtaja. Na vò:rx sùoda je vé:jxa. **2.** lodprtina v dnu t. i. zautorjene kadi ali banje, ki je lahko zamašena z zamaškom/ **3.** lesen valjast, na zgornjem koncu navadno nekoliko širši predmet, s katerim se zamaši odprtina na vrhu soda in odprtina v dnu t. i. zautorjene kadi ali banjel
- verštat** □ viérštat -a m -j viérštatu /miza, v katero se pritrudi predmet, ki se obdeluje; skobeljni/ Jà:, tù: pa puóðən - u viérštat se up'ne, 'ne, nùotər, u viérštat se up'ne. [nem. e Werkstatt]
- viseti** □ ví:sət viší:m nedov. • **na noter** /po izenačenju dolžine dog na zgornjem in spodnjem koncu soda mora biti rob soda tako na enem kot na drugem koncu nagnjen pod določnim kotom, odvisnim od prostornine soda, proti notranjosti soda/ Kə sùot mùora bət pərgli:xan in na nùotər mùora ví:sət, kù:kər mà: tič šré:ge na vò:rx, 'ne, mùora tù:t nùotər ví:sət. Spuó:dej i:stu. = **biti na noter**
- vpet** □ upiēt -a -u /tak, ki ima (določen) obseg/ In puó:l jx dà:š, razžà:gaš, zù:blaš, ti:st spuót dičnema, kà:r je za'nəč, 'ne, puó:l jx pašpi:ččš, de 'tam, kə se špi:č, 'tam se dabi: tré:bux, kù:kər je sùot upiēt.
- vratca** □ urá:tca -e ž -e urà:tc /polkrožna lesena priprava, ki zapira odprtino v dnu soda ali bane oz. t. i. zautorjene kadil/ Puó:l pa adví:snu at əldí:, á:n čč-j'mət na urá:tcj pí:pa, 'ne, 'tam, kə prí:de urá:tca, ó:n čč mət na urá:tcj, 'sam ti:st je slabù:, zatù: kə sa dvè:i lù:kje, t'le je ré:čma za pí:pa, t'le je za šrà:uf in urá:tca dō:st prè:j puóč.
- vzeti** □ u'zet uzé:mem dov. • **ven** /po posebnem postopku izločiti kaj iz česal/ Jà:, tù: je pa adví:snu, čč, 'kəč čərní:na 'uən uzé:mčš. ⇒ **zapariti**
- zabiti** □ za'bət zabí:jem dov. • **sod** /med eno in drugo uporabo neprodušno zamašiti vse odprtine/ Al pa kə se ví:nu spí:je is sùoda, bù:ł, dč se sùot zabi:je, pa pí:pa zap're, pa pəstí:. Da drù:zga.
- zakaliti** □ zaka'lət zakalí:m dov. • **z mrzlo vodo** /po končanem zatezanju dog politi sod z mrzlo vodo, da obdrži (pri)dobljeno obliko kot dokončno/ Puó:l pa, kə je fè:rtik, kə se uxladí:, zapá:rt ga, š_enkāt, iz uò:da, iz mò:rzla, tù: je gli:x 'tak, kə bj žéló:js kalí:u, iz mò:rzla uò:da ga mùoraš zaka'lət ...
- zamašek** □ zamà:šək -a m -j -u /ložji valjast predmet iz lesa, s katerim je zamašena odprtina, v katero se namesti pipal/ Jà:, sma žič prùoibal dé:lat pa je né:i, na prí:dema s'kčp, 'ne. Bù:l zamà:ške dé:lat. = **čep**; ⇒ **veha** (3. pomen)
- zapariti** □ zapá:rt zapà:rəm dov. /s pomočjo pare povzročiti, da se pred prvo upora-

bo posode po posebnem postopku iz nje izloči črnina ali tanin! Kə ga b̥uʃ, čə ga pamí:vaʃ pa tu:, pa čə ga zapà:rəʃ, kə ví:nu n̥uʃt nalí:jeʃ, tə buʃ papuʃkalu. ⇒ **vzeti ven zmočiti** □ zmuʃó:čət zmuʃóčəm dov. *Imedtem ko se doge upogibajo s pomočjo ognja, navlažiti notranjo in zunanjo površino soda v razmerju 2 : 1!* P̥uʃó:l pa zú:nej zmuʃóčəʃ, pa kə zú:nej uʃó:da paʃəʃí:, p̥uʃó:l je pa zʀu za s'kəp u'ləčt.

znetati □ znè:jtat znè:jtam dov. *Ispojiti oba konca obroča s kovicami!* Znè:jtat, mùʃrja bət nè:jtj, z'dej səm jix má:u začiču šv̥à:sat, kə na mùʃram nè:jt̥u da'bət. [← srvnem. Niet] ⇒ **net**

zrel □ zʀu zrè:la -u • **za vleči skup** *Istanje pri izdelavi soda, ko je mogoče začeti z zatezanjem in upogibanjem dog!* P̥uʃó:l pa zú:nej zmuʃóčəʃ, pa kə zú:nej uʃó:da paʃəʃí:, p̥uʃó:l je pa zʀu za s'kəp u'ləčt.

žatlaha □ žá:tlaxa -e ž -e žà:tlax *Idvoročna sekira z nesimetričnim rezilom in krajšim ročajem, ki se uporablja za klanje dog iz hlodal!* Jà:, di:le dabí:ma al iz žà:ge al de-jix duʃge nakuʃlɛma, čə jix nakuʃlɛma, je dó:st 'več dó:la, je tré:ba u'se aptgá:sat iz žà:tlaxa pa is tá: plenká:čá, 'ne, da 'uʃn dabí:ma duʃga, dərgá:č ... [bav.-avstr. Schatlhacke]

3 SKLEP⁹

Slovarček narečnih sodarskih poimenovanj, ki se uporabljajo v Zagradcu, sestavlja 265 iztočnic oz. slovarskih gesel. Znotraj le-teh je 225 enobesednih in 117 več kot enobesednih sodarskih poimenovanj oz. stalnih besednih zvez. Med enobesednimi termini je 159 neprevzetih oz. slovanskega izvora¹⁰ in 66 prevzetih iz tujih jezikovnih sistemov. 59 je germanskega, 7 pa romanskega izvora. Med več kot enobesednimi sodarskimi poimenovanji je največ takih, ki imajo glede na prevzetost oz. neprevzetost jedra in/ali določila domače jedro in domače določilo (92) oz. so slovanskega izvora, sledijo tista s prevzetim jedrom in domačim določilom (12), domačim jedrom in prevzetim določilom (8), najmanj pa je v celoti prevzetih, tj. tistih, ki imajo prevzeto tako jedro kot tudi določilo (5).¹¹ Vse prevzete besede tako med enobesednimi kot med več kot enobesednimi termini so izposojenke (SP 1994: 31).

V okviru enobesednih sodarskih poimenovanj je največ samostalnikov (134), sledijo glagoli (72), pridevniki (17) in tudi dva (2) prislova. Med več kot enobesednimi poimenovanji pa je največ glagolskih besednih zvez (63), sledijo samostalniške besedne zveze (47), pridevniške besedne zveze (6) in ena (1) priredna prislovna zveza.

Če torej povzamemo povedano:

1. **vseh zbranih narečnih sodarskih poimenovanj je 342,**
2. **med njimi je največ enobesednih (225 od skupno 342 oz. 65,8 %),**

⁹ Tukaj navedene ugotovitve so rezultat analize vseh 265 slovarskih gesel iz diplomskega dela. Termini so namreč samo kot neka zaključena celota (slovarček) lahko verodostojna odslkava dejanskega trenutnega stanja v (sodarski) terminologiji določenega področja.

¹⁰ Slovenskih tvorjenk iz prevzetih besed ali njihovih delov nimamo za prevzete (Toporišič 1992: 218), zato sem jih uvrstila v kategorijo naprevzetih besed oz. k besedam slovanskega izvora (npr. pricvingati, folcati). Isto velja tudi za več kot enobesedne sodarske termine oz. za stalne besedne zveze (npr. poštosan naravnost).

¹¹ Vsa prevzeta jedra in/ali določila so germanskega izvora, razen enega primera, ko je prevzeto jedro germanskega, prevzeto določilo pa romanskega izvora (*fini oblič*).

3. v veliki večini so termini slovanskega izvora (251 od skupno 342 oz. 73,4 %), med prevzetimi pa jih je največ germanskega izvora,
4. med prevzetimi enobesednimi termini je največ samostalnikov, med prevzetimi besednimi zvezami pa največ samostalniških besednih zvez,¹²
5. skupno je največ terminov samostalnikov in samostalniških besednih zvez (181 ali 53 %), sledijo glagoli in glagolske besedne zveze (135 ali 39,5 %), pridevniki in pridevniške besedne zveze (23 ali 6,7 %) in prislovi in prislovne zveze (3 ali 0,8 %).

Viri in literatura

- BEZLAJ, France, 1976, *Etimološki slovar slovenskega jezika I., A–J*, Ljubljana, SAZU, Inštitut za slovenski jezik.
- BOGATAJ, Janez, *Ljudska umetnost in obrti v Sloveniji*, Ljubljana 1993.
- DEBENJAK, Doris, 1996, *Slovar, nemško-slovenski, slovensko-nemški*, Celovec.
- DONZELLI et al., Rinaldo, *Delajmo z lesom*, Ljubljana 1983.
- KULAR ml., Miha (r. 1966), *Informatorec, stanujoč v Zagradcu* 26.
- LOGAR, Tine, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda Jež, Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996.
- LOGAR, Tine, *Slovenska narečja, besedila*, Ljubljana 1975.
- MIHELIČ, Darja, *Zgodovina sodarske obrti na Slovenskem. Vilfanov zbornik, Pravo – zgodovina – narod (Recht – Geschichte – Nation)*, ur. Vincenc Rajšp, Ernst Bruckmüller, Ljubljana, Založba ZRC (ZRC SAZU), 1999, 659–79.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, v eni knjigi, Ljubljana 1995.
- Slovenski pravopis 1, Pravila*, Ljubljana 1994, 31.
- SNOJ, Marko, 1997, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana, 218.
- VALANT, Milan, *Zgodovina Žužemberka in Krajine*, Ljubljana 1970.
- VERBINC, France, 1976, *Slovar tujk*, Ljubljana.
- VIDMAR et al., Marjan, *Sodarstvo na Slovenskem*, Ljubljana 1966.

Okrajšave

Vse okrajšave so iz Snojevega Slovenskega etimološkega slovarja in iz Bezlajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika.

bav. srvnem.	bavarskosrednjevisokonemško
ben. it.	beneškoitalijansko
furl.	furlansko

¹² Med prevzete več kot enobesedne termine oz. stalne besedne zveze sem štela tudi vse tiste zveze, ki imajo prevzeto samo eno sestavino.

it.	italijansko
kor. nem.	koroškonemško
lat.	latinsko
nar. avstr. nem.	narečno avstrijskonemško
nem.	nemško
srvnem.	srednjevisokonemško
star. it.	starejšeitalijansko
stvnem.	starovisokonemško
štaj. nem.	štajerskonemško
vlat.	vulgarnolatinsko

Barrel Making Terminology from Zagradec in Dolenjsko

Summary

The local speech of the village of Zagradec belongs to the central Dolenjsko dialect and – with a few exceptions – it reflects typical central Dolenjsko phonemic and morphological features.

Suha krajina differs from other parts of Dolenjsko since it is not known as a wine growing area. This is the reason that in this area barrel making never had the status of craftsmanship and people considered it a supplemental activity or a hobby. Self-taught coopers, especially joiners and carpenters, made containers mainly for their own needs, but also for sale. It is supposed that about thirteen coopers had lived in Zagradec throughout the 20th century, and nowadays there is only one left.

In her graduation thesis the author compiled a vocabulary of dialectal cooperage -related expressions used in Zagradec. The vocabulary lists with 265 entries, which include expressions for cooper's products and their parts, tools and other implements, and for individual phases in making of containers and other products. Of the 265 dictionary entries there are 225 single-word terms and more than 117 multi-word terms or fixed expressions. Among the single-word terms there are 159 entries of Slovenian or Slavic origin and 66 borrowings: 59 are of Germanic and 7 of Romance origin. The majority of multi-word terms is represented by those with a Slovenian headword and a Slovenian modifier (92), then come the terms with a foreign headword and a Slovenian modifier (12), then those with a Slovenian headword and a foreign modifier (8), and as the least frequent there are the terms with a foreign headword and a foreign modifier (5).

Among the single-word cooperage-related terms the nouns prevail (134) instances, then follow the verbs (72), the adjectives (17) and even two adverbs; among the multi-word terms the majority is represented by verbal phrases (63), followed by nominal phrases (47), adjectival phrases (6) and one co-ordinate adverbial phrase.